

Kinda István

Az online adatbázisépítés szerepe a hagyományos székelyföldi népi mesterségek revitalizációjában

Bevezető

Háromszék gazdag néprajzi hagyományokat és értékeket őrző térség. Népi kultúrája, élő hagyományai, jellegzetes szokásvilága, értékes népművészeti öröksége mind ezt igazolja. A székely, román és cigány közösségek a térség kultúráját folyamatosan gyarapították, színezték (Kinda–Pozsony 2016).

A háromszéki közösségek a múltban és részben a jelenben is jellemzően növénytermesztéssel, állattenyésztéssel és erdőkieléssel foglalkoztak, de hagyományos életformák mellett a növényi és állati alapanyagokban, agyagban és kőben gazdag térség már a középkor századaiban kedvezett a változatos foglalkozások kialakulásának, meghonosodásának.

A hagyományos foglalkozásokra első ízben a 19. század végi ipari fejlesztések, majd a 20. század közepétől az erőltetett iparosítás és urbanizáció mért csapást. Kozma Ferenc *Székelyföld közgazdasági és közművelődési statisztikája* című kötetében Háromszéken kender- és gyapotfeldolgozásban 50 mestert, gyapjúszővésben 65 főt, 97 faedénykészítőt, 12 gazdasági és ipari eszközöket készítő mesterembert (szekér, kaptafa, osztováta), 68 szitakészítőt, 30 nád- és gyékényfeldolgozással foglalkozót jelez, megjegyezve, hogy vessző- és szalmafonással több településen sokan, kötélveréssel szintén sokan foglalkoznak (Kozma 1879).

A Székely Nemzeti Múzeum néprajzosai – Gazda Klára és Moldovan Nicolae – 1989-ben, 110 évvel később terepfelmérések alapján e szakmák művelőit mintegy 60%-kal kevesebb számban találták, valamint a kihalás szélén állóknak nyilvánítottak olyan foglalkozásokat, mint a kötélverés, nád- és gyékényfeldolgozás, kerék- és szekérfeldolgozás, szitakészítés. A trendet jól mutatja egy másik példa, a folyamatos igény elenére csökkenő tendenciájú kézi téglá- és cserépgyártás számbeli alakulása: a leghíresebb háromszéki cserépkészítő településen, Nagybaconban 1881-ben 50 katlant üzemelt, mintegy 600 embernek nyújtva megélhetést (Murgóalji 1881), 2008-ra ez a szám 15 katlanra apadt (Konsza 2008: 75), napjainkra pedig 10 alá csökkent.

Beszédes a mézészetés volumenének alakulása is: míg 2008-ban 12 égető ke-nce üzemelt (Kinda 2011), 2015-re ez a szám 6-ra csökkent, ami bő fél évtized alatt 50%-os tévesztést jelent.

2008-ban a Kovászna Megyei Művelődési Központ kiadásában megjelenő *Hagyományos mesterségek Háromszéken* című kiadvány aktív mestereket nyilvántar-tó kimutatásának adatai már ma, alig fél évtized elteltével mintegy 15%-os csökke-nést regisztrálnak, elsősorban az idős népi mesterek kihalása miatt, részben pedig a fiatal nemzedék egyéb jövedelmszerző lehetőségek felé történő irányulása miatt. A hagyományos anyagok, módszerek, eljárások ismerőiként a mesterek személyében a kétkezi munkásoknál többet, a háromszéki hagyományos értékeket továbbörökítő kézműveseket tisztelhetjük.

A hagyományos foglalkozások tekintetében az elcsépeit néprajzi frázis – az utol-só lehetőséget jelentő 24. óra – valósága valóban riasztó. Természetes, hogy az élet-körülmények és igények változása magával hozza egyes elemek, hagyományok eltű-nését, mások felbukkanását, de ebben az esetben valóságos értékvesztésként éljük meg, hogy egy-egy foglalkozás eszközállománya, termékei, mesterei – s velük együtt az archaikus tudás és technológia teljesen feledésbe merül térségünkben.

Foglalkozások digitalizálása?

A Kovászna Megye Tanácsa által fenntartott Kovászna Megyei Művelődési Központ 2014 áprilisában megnyert egy Izland, Liechtenstein és Norvégia pályázati alapjából fi-nanszírozott 301792 RON összértékű pályázatot a Kulturális Minisztérium PA16/RO12 „A kulturális és természeti örökség megőrzése és revitalizációja” programja keretében. A *Hagyományos székeljöldi népi mesterségek – revitalizálás, digitalizálás és népszerű-sítés által* című, 13 hónap futamidejű pályázat deklarált célja a mai Kovászna megye te-rületén élő nemzetiségek kulturális identitásának megerősítése és a közösségfejlesztés.

A megvalósítás során fő szempont 1. a háromszéki kulturális örökség egy fon-tos szegmensének, a hagyományos népi mesterségeknek a dokumentálása és továb-börökítése digitalizálás (fotó, film) révén, amely egy átfogó online adatbázis által mindenki számára három nyelven hozzáférhetővé válik, 2. a népi mesterségek nép-szerősítése turisztikai csomagok/ajánlatok kidolgozásával, olyan programok révén, ahol a turisták találkozhatnak az alkotókkal, megszemlélhetik az alkotás folyamatát, kipróbálhatják a technológiákat és meg is vásárolhatják a termékeket.

Néprajzi olvasatban a pályázat által a Kovászna Megyei Művelődési Központ Háromszék kulturális-néprajzi örökségének a felmérését, tudatosítását, védelmét és bemutatását vállalta fel. A program a termékelőállító, s azáltal a közösségek éle-tét könnyebbé, szebbé tevő változatos népi mesterségek, kisipari foglalkozások kö-rét vette számba a teljesség igényével. Kiemelten figyeltünk a termék előállítására irányuló, hagyományos alapanyagot, tudást, technológiát, eljárásokat hasznosító 1. komplex foglalkozásokra, mesterségre, 2. a kisiparra, háziiparra, házimunkák során végzett tevékenységekre, 3. a foglalkozást továbbvivő élő örökségre, a mesterekre.

Az eredmények és azok hasznosítása

A futamidő alatt a néprajzi kutatás során 43 féle élő foglalkozás dokumentációja készült el, kitöltésre került 250 mester adatlapja, Toró Attila fotográfus közreműködésével megvalósult 3 régi műhely teljes eszközállományának fotódokumentálása, Simon József és Vargyasi Levente filmes szakemberek bevonásával 10 ismeretterjesztő filmet forgattunk le és készítettünk el. A program eredményei a www.mestersegek.ro és a www.folktrades.ro honlapokon kerültek nyilvánosságra.

1. A Háromszéken napjainkban is művelt házimunkák, háziipari vagy kisipari tevékenységek, hagyományos foglalkozások listájában a rokon tevékenységeket összevonva a következő csoportokat különítettük el: ácsmesterség, asztalosság, bádogosság, bútorfestés, csizmadia- és cipézmesterség, csont- és agancsfaragás, fafaragás, favágómesterség, fazekasság, fonás és szövés, forgácsfonás, gyöngyfűzés, hangszerkészítés, hímzés, horgolás, csipkekészítés, kötés, juhászat/pásztorkodás, kádárság, kályhászmesterség, kárpitosság, kenyérsütés, kerekesség, kőfaragás, kőművesség, kosárfonás és seprűkötés, kovácsmesterség, kürtőskalácssütés, méhészkedés, mészároság és hentesszakma, mészégetés, mézeskalács-készítés, molnárság, nemezkészítés, pálinkafőzés, szabás-varrás, szénégetés, szijgyártás, hámvarrás, bőrdíszművesség, szücsmesterség, tégl- és cserépvetés, tojásírás és -patkolás, üvegezés, üvegekészítés, üvegfestés, vőfélykedés, zenész, zsindelekészítés.

2. A terepkutatás során a felkeresett mesterek írásos beleegyezésüket adták a foglalkozással kapcsolatos adataik nyilvános megjelenítéséhez. Egy-egy alkotót illetően a következő kategóriák kerültek a nyilvános adatbázisba: születési év, település, eredeti foglalkozás, kitől tanulta a mesterséget, mikortól/melyik évtől műveli, felhasznált nyersanyagok, terméktípusok, alkalmazott díszítőelemek, betanított-e valakit a mesterségre, elérhetőség.

3. Három régi műhely bemutatását a virtuális térben végeztük el, online múzeum létrehozása céljával. Kiválasztásuk legfőbb szempontja volt, hogy minden felszerelése eredeti legyen, ha már nem él a mester, akkor azt az állapotot és felszereltséget tükrözze, ahogyan az hátramaradt. Mindhárom műhelyt a számos régi hagyományt megőrző erdővidéki Olasztelekről választottuk. Bemutatásra került Fehér András kárpitosműhelye, Fehér Antal néhai kerekemester műhelye, valamint Szabó Gábor néhai kovács műhelye. Valamennyi bemutatott műhely kapcsán kereshető adatsorokba, kategóriákba rendeztük az elkészült fotókat, melyekhez rövid leírásokat is csatoltunk.

4. A foglalkozások filmes feldolgozása során 10, egyenként átlag 15 perces dokumentumfilm készült el, melyek az alkotói portré mellett az adott mesterség eszközkészletét és technológiai folyamatait is bemutatják konkrét termékek készülése során. A 10 filmből egy hagyományos román foglalkozást (juhászat), egy pedig cigány mesterséget (seprű- és kosárkötés) mutat be. A dokumentumfilmek bemutatását az adott településen is megszerveztük, azzal a céllal, hogy felmutassuk az adott mester és mesterség értékét, ráirányítsuk a figyelmet megmaradásuk fontosságára, vala-

mint megerősítsük a mestereket és a helyi közösségeket értékteremtő tudatukban. Emellett a megye iskoláiban több mint 1000 diák számára vetítettük le a filmeket, néprajzos jelenlétében, aki a vetítés végén kiegészítő magyarázatokkal szolgált és válaszolt a felvetett kérdésekre. A program során 100 Kovászna megyei oktatási intézmény kapta meg ingyenesen a 10 DVD-ből álló filmsorozatot.

A három nyelven, választható menüvel elkészült filmek sora a következő:

- Fafaragás (A csernátoni Haszmann-faragóműhely hagyományos jelképei),
- Kenyérsütés (A pityókás házikenyer készítése Kisbaconban),
- Kosárfonás és seprűkötés Bölönpatakon (A háromszéki romák hagyományos mestersége),
- Kovácsmesterség (Patkó-, ráf- és díszműkovácsolás Olaszteleken),
- Méhészet (Hagyományos családi méhészkedés Kálnokon),
- Mézeskalácsosság (Hagyományos mézeskalács-készítés Kézdivásárhelyen),
- Molnárság (Gabonaórlás a kisbaconi vízimalomban),
- Pásztorkodás (Hagyományos sajt készítés Zabolán),
- Szilvapalinka-főzés (Szilvaszedés Sepsiszentgyörgyön, pálinkafőzés Felső-csernátonban),
- Zsindelymetszés (Hagyományos zsindelykészítés Gelencén).

Turisztikai csomagok

Székelyföld turisztikai forgalma a vendéglátóiparban és a turizmusban dolgozó szakemberek szerint a következő csoportokból tevődik össze: az ide érkezők 25%-a magyarországi iskolai csoportok tagjai, 20%-a magyarországi középréteg, 25%-a román családok és baráti társaságok, 20%-a romániai cégek munkatársai, 10%-a idegen turisták a világ minden tájáról. Mindezeket figyelembe véve három workshop keretében kulturális és turisztikai szakemberek, gazdasági vidékfejlesztők, közintézmények kulturális referensei és vendéglátóipari egységek, kastélyszállók és műhelyek tulajdonosai Kovászna megye területi adottságai és kulturális kínálatára alapján több turisztikai csomagajánlatot dolgoztak ki, melyeket a későbbiekben független magyar és román újságírók, bloggerek és utazási irodák képviselői tesztelték le.

1. *A tűz bűvölete* című ajánlat a Barót környékén üzemelő kovácsműhely, valamint az erdővidéki mészégető és szénégető telepeket fűzi látogatható sorba.
2. Kisbacon adottságai önmagukban is önálló – már bejárattott egységet alkotnak – *A búzától a kenyérig* program során a látogató gabonatermelő gazdálkodót, a búzát megőrölő vízimalmot és molnárait, a lisztből kenyeret sütő háziasszonyokat látogathatja meg, majd útja végén megkóstolhatja a program központjában álló friss terméket.
3. Kézdivásárhely és Kovászna környékének mesterembereit leginkább *A fa örök élete* programcsomag fonja össze: a vendég itt fafaragót, kerekasztalt, zsindelykészítőt és kádárt tekinthet meg munka közben.

4. Sepsiszentgyörgy és környéke a bőrmegmunkálás mestereinek titkaiban avatja be a látogatót, aki szűcs, szíjgyártó, bőrdíszműves, cipész és csizmadia műhelyébe és az ott zajló munkálatokba pillanthat bele.

A kidolgozott csomagok idegenforgalmi kiejánlása a megyei kulturális központ, a turisztikai központ és a helyi civil szervezetek összefogásával fog megvalósulni.

Összefoglaló

Már a programot megelőzően tudtuk, hogy Háromszék a székelyföldi kézműves örökség tekintetében aranytartalékkal rendelkezik. Az adatok, illetve a tendenciák elemzése alapján féltő volt, hogy a fennmaradást biztosító, utánpótlást serkentő támogatási kultúrpolitika és fenntartható turisztikai alternatívák híján a mai közel félszáz hagyományos foglalkozás közül több már a következő évtizedben eltűnik térségünkől, visszavonhatatlanul kitérülve a népi emlékezet és tudás fontos szegmenseit. Programunk ennek a megelőzését hivatott elérni.

A kutatás adatsorai alapján elmondható, hogy Kovászna megye a hagyományos, sok esetben archaikus mesterségek tekintetében az egyik leggazdagabb Romániában. Becsléseink szerint a megye lakosságának legkevesebb 0,5%-a, azaz több mint 1000 ember kiváló szakmai szinten, mesterfokon ismerője és űzője egy vagy több hagyományos foglalkozásnak, kisiparnak. Az olyan mesterségek, mint a kézi tégl- és cserépvetés, mészégetés, szénégetés Európa reliktumfoglalkozásainak számítanak, melyek másutt évszázadok óta kihaltak, éppen ezért dokumentálásuk, védelmük, megőrzésük és bemutatásuk fontos kulturális, muzeológiai és turisztikai érdek. Zártsága következtében Erdővidék még több hagyományos elemet őrzött meg. Míg urbánusabb környezetben, Sepsiszentgyörgy szomszédságában olyan települések is vannak, ahol „hétköznapi” mesterembereket, kőművest vagy asztalost sem találunk, Erdővidéken nem ritka az olyan falu – de például az orbaiszéki Zabola is ilyen – ahol 20–25 féle foglalkozást űznek.

Teljesen természetes módon azok a foglalkozások maradtak fenn napjainkig, amelyeknek a termékeire szükség volt. A felsorolt mesterségek keretében előállított produktumok a jelenben is keresettek. Vásárlóik azokat rendszerint a nemzetközi üzletláncokban árusított termékekkel szemben tartósabbaknak, környezetkímélőbbeknek, egészségesebbeknek tartják, s egyre inkább tudatosul, hogy a helyben történő előállításuk és fogyasztásuk hozzájárul a térség fenntartható gazdálkodásához és a lakosságának a tisztas megélhetéséhez.

A következő években a program továbbvitele és fenntarthatósága jegyében évi 2 filmmel és 50 mester-adatlappal fogjuk gyarapítani adatbázisunkat. Elkezdődtek ugyanakkor a tárgyalások a Hargita és Maros megyei kulturális központokkal a program egész Székelyföldre történő kiterjesztése érdekében.

Szakirodalom

Kinda István

2011 Meszesek. Hagyományos iparúzés Vargyason. In: *Uő: Hagyományok béklyójában. Tanulmányok a falusi életmódok és kényyszerstratégiák témaköréből.* Székely Nemzeti Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár, 13–68.

Kinda István – Pozsony Ferenc

2016 *Székely hagyományok. Bevezetés a székelyek kultúrájába.* Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala – Közpolitikai Intézet, Sepsiszentgyörgy.

Konsza Johanna

2008 A nagybaconi cserép- és téglagyártás. In: [Pozsony Ferenc (szerk.)]: *Népi meseterségek Háromszéken.* Kovászna Megyei Múvelődési Központ – Regös Ifjúsági és Közmúvelődési Egyesület, Sepsiszentgyörgy, 71–76.

Kozma Ferenc

1879 *A Székelyföld közgazdasági és közmúvelődési állapota.* Székely Múvelődési és Közgazdasági Egylet, Budapest. Reprint: 2008, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.

Murgóalji

1881 A nagy-bacsoni cserépipar. *A Nemere nagy naptára a közönséges 1881-ik évre.* Első évfolyam. Nyomatott Bernstein Márk gyorssajtóján Sepsi-Szentgyörgyön, 30–32.

Rolul realizării bazelor de date online în revitalizarea meșteșugurilor tradiționale populare secuiești

În aprilie 2014 Centrul de Cultură al Județului Covasna a reușit obținerea unei finanțări pentru proiectul intitulat *Meșteșuguri tradiționale populare din Secuime – revitalizare prin digitizare și promovare*, finanțat de Islanda, Liechtenstein și Norvegia, în cadrul căreia și-a asumat evaluarea, conștientizarea, protejarea și prezentarea patrimoniului cultural-etnografic al regiunii Trei Scaune. Am acordat o atenție deosebită activităților ce vizează realizarea de produse, din materii prime tradiționale, prin cunoștințe, tehnologii și metode tradiționale, adică 1. meșteșugurilor complexe, 2. industriei mici și industriei casnice, activităților casnice, 3. patrimoniului viu, de trece a moștenirii tradiționale din generație în generație, a meșterilor. În timpul acestei finanțări am reușit să realizăm documentarea a 43 de meșteșuguri vii, au fost completate fișele a 250 de meșteri, a fost realizată documentarea fotografică completă a 10 ateliere tradiționale, totodată am realizat 10 filme documentare. Rezultatele acestui proiect au fost făcute publice pe site-urile www.mestersegek.ro și www.folktrades.ro.

The Role of Online Database in the Revitalization of Traditional Folk Trades of Szeklerland

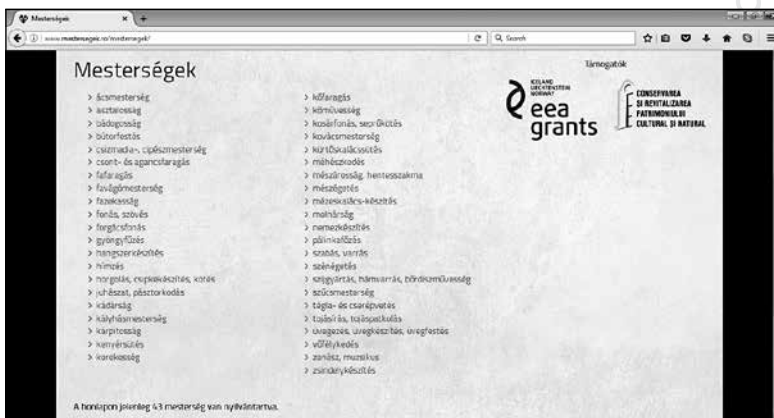
In April 2014 the Covasna County Cultural Center was successful in requiring funds from Iceland, Liechtenstein and Norway regarding the project entitled *Traditional Folk Trades from Szeklerland – Revitalization through Digitalization and Popularization*, a project which undertook the research, protection, promotion and presentation of the cultural, ethnographic heritage of Trei Scaune region. We were focusing on activities regarding product making, using traditional prime material, know how, technology and procedures, therefore on 1. complex trades, 2. cottage industry, handicraft, domestic activities, 3. craftsmen, carrying through the living heritage. During the project we succeeded in making the documentation of 43 living trades, in completing the files of 250 craftsmen, in making the complete photo documentation of 3 old workshops, in making no less than 10 documentaries. The results of this project are available on the following websites: www.mestersegek.ro, www.folktrades.ro.

Képek

1. A Székelyföldi népi mesterségek projekt honlapja

2. A Háromszéken felmért élő foglalkozások

3. A fafaragás rövid leírása és az adatbázisba került mesterek listája

4. Fafaragó mester adatlapja

5. Kárpitosműhely mint virtuális múzeum

6. A szerszámkészlet kategóriáinak bemutatási rendje

9. Werkfotó: a kézdivásárhelyi mézeskalácsosság

10. Werkfotó: a kálnoki méhészet

11. Werkfotó: a szilva felhasználása Feldobolyban

12. Werkfotó: a csernátони Haszmann-műhely hagyományos jelképei